

Ewa KULA

Nauczyciele i uczniowie szkoły podwydziałowej w Kamieńcu Podolskim w czasach Komisji Edukacji Narodowej*

Słowa kluczowe: szkoły średnie, Komisja Edukacji Narodowej, Kamieniec Podolski.

Powołana 14 października 1773 r. Komisja Edukacji Narodowej miała za zadanie radykalną reformę edukacji młodego pokolenia. Ratowanie państwa polegało bowiem między innymi na objęciu spraw szkolnych przez państwo. Oznaczało to utworzenie zespołu pedagogów i nauczycieli praktyków, którzy byliby w stanie realizować reformę edukacji zgodnie z przyjętym, oświeceniowym kierunkiem ideowym. Oświecenie polskie miało charakter umiarkowany, a Komisja, reformując szkoły „szła środkiem pomiędzy ślepym do starych obyczajów przywiązaniem a niebezpiecznym nowości chwytnościem”¹. Szkoła miała być więc krzewicielką haseł oświaty i postępu, a szczególną rolę w tych działaniach odegrali pedagodzy. Początkowo byli to nauczyciele związani z zakonami jezuitów, pijarów i innymi, z czasem stopniowo rosła liczba nauczycieli świeckich.

Szkoła w Kamieńcu Podolskim była szkołą pojezuicką, stąd w odróżnieniu od szkół zakonnych nazwana była szkołą akademicką. Nominacji rektora, prefekta i profesorów w każdym kolegium pojezuickim w chwili rozpoczęcia działalności przez Komisję dokonywali wizytatorzy. Nauczycieli pracujących w szkołach akademickich nazywano akademikami (*Projekt Ustaw z 1781 r.* wprowadził termin „stan akademicki”). Od listopada 1777 r. nominacje, zwolnienia i przeniesienia nauczycieli zależne były od komisarzy departamentowych.

* Publikacja przygotowana w ramach grantu NPRH: Komisja Edukacji Narodowej – model szkoły i obywatela. Koncepcje, doświadczenia i inspiracje (Nr 11H12031481).

¹ I. Chrzanowski, *Historia literatury niepodległej Polski (965–1795)*, wyd. 13, Warszawa 1983, s. 476.

Wcześniej Komisja Edukacji Narodowej w ogłoszonych 27 marca 1776 r. *Przepisach do szkół* przypomniiała, że profesorowie i prefekci mają władzę i zwierzchność nad uczniami powierzonymi ich opiece w szkołach publicznych².

1. Zwierzchnicy

Na przestrzeni lat 1774–1793 szkołą w Kamieńcu Podolskim kierowało kolejno pięciu zwierzchników, którym powierzano obowiązki prefekta, a od 1781 r. prorektora. Byli to Ignacy Bartsch, prefekt szkoły w latach 1774–1777, Jakub Iżycki, prefekt w latach 1778–1781, następnie prorektorzy Jan Wrzeszcz w latach 1781–1788, Jan Nepomucen Tylkowski w latach 1788–1790 oraz Kacper Łuczewski 1790–1793.

Ignacy Bartsch urodził się 8 grudnia 1722 r. w Mukarowie koło Kamieńca Podolskiego. Jego ojciec Jerzy Bartsch był pułkownikiem fortecy kamienieckiej, a dziadek Franciszek Bartsch, zmarły w 1738 r. – majorem regimentu Buławy Wielkiej Koronnej. Do zakonu jezuitów I. Bartsch wstąpił w 1736 r. Studiował pedagogikę w kolegium z niepełną filozofią w Krasnymstawie, filozofię w kolegium w Kaliszu i teologię w Lublinie. Obowiązki prefekta szkoły w Kamieńcu objął w 1774 r. Miał wówczas już dziesięcioletni staż pracy nauczycielskiej w niższej niepełnej szkole w Bydgoszczy, w kolegium z niepełną filozofią w Krasnymstawie, Ostrogu i Brześciu, w szkole niższej w Malborku i w Chojnicach oraz kolegium w Sandomierzu. W sprawie pozostawienia go w szkole kamienieckiej I. Bartsch zwrócił się do Komisji Edukacji Narodowej pismem z dnia 17 kwietnia 1774 r., wyjaśniając, że jego ojciec oddał kościołowi jezuitskiemu wszystkie srebra, a kolegium kamienieckiemu zapisy pieniężne, dlatego chciałby pozostać w kolegium, gdzie od 7 lat jest prefektem. Pracował wcześniej na ambonie, był pomocnikiem regensa konwiktu w latach 1762–1764 i następnie regensem w Kamieńcu w latach 1764–1766 i 1771–1773. Po uzyskaniu pozytywnej decyzji Komisji i mianowaniu go prefektem szkoły kamienieckiej zainaugurował rok szkolny 1 października 1774 r., przy czym zawiadomił w raporcie Komisję, że z powodu braku zalecanych książek lekcje w większości prowadzone są „dawnym trybem”, co oznaczało, że korzystano w procesie nauczania z podręczników byłego kolegium jezuitskiego. W wyniku rozbudowy szkoły ustąpił ze stanowiska w 1777 r. Był później bibliotekarzem w Bibliotece Załuskich³.

² *Ustawodawstwo szkolne za czasów Komisji Edukacji Narodowej. Rozporządzenia, ustawy pedagogiczne i organizacyjne (1773–1793)*, zebrał J. Lewicki, Kraków 1925, s. 94; H. Pohoska, *Wizytatorowie generalni Komisji Edukacji Narodowej. Monografia z dziejów administracji szkolnej Komisji Edukacji Narodowej*, Lublin 1957, s. 17, 34.

³ *Rossijskij Gosudarstvennyj Istoričeskij Arhiv v Moskve* [dalej: RGADA], f. 1603, op. 1, j. chr. 83, k. 232–233, *Listy od różnych osób do prezydującego Komisji Edukacji Narodowej roku 1774 pisane*; J. Poplatek, *Komisja Edukacji Narodowej. Udział byłych jezuitów w pracach Ko-*

Funkcję prefekta szkoły po ustąpieniu I. Bartscha powierzono w 1777 r. Jakubowi Iżyckiemu. Był on synem Wacława i Anny z Nowickich, urodził się 29 lipca 1736 r. w Szczurowicach nad Styrem. Do zakonu jezuitów wstąpił w 1753 r. Po studiach filozoficznych w kolegium z niepełną filozofią w Ostrogu i w kolegium w Łucku studia teologiczne odbył w Lublinie w l. 1761–1765. Podczas zatrudnienia w Ostrogu współpracował z czasopismem „Zabawy Przyjemne i Pożyteczne”⁴. Do chwili kasaty zakonu uczył w Sandomierzu, Żytomierzu, Ostrogu i Lublinie. Po zniesieniu zakonu, do 1777 r. uczył w szkole w Ostrogu, a następnie po I. Bartschu objął funkcję prefekta szkoły w Kamieńcu Podolskim, gdzie równocześnie był nauczycielem matematyki. Funkcję prefekta sprawował do 1781 r. Otrzymał pozytywną ocenę wizytującego szkołę w 1780 r. Adama Czartoryskiego, który podkreślił jego zdatność do urzędu i bardzo dobre wyniki w nauczaniu geometrii. Ks. Szczepan Hołowczyc wizytujący szkołę w lipcu 1782 r. zapisał: „ks. prefekt Iżycki zawsze ostrego humoru i trochę dawnego stylu”. J. Iżycki zaniedbywał się w obowiązkach od chwili powierzenia funkcji prorektora szkoły J. Wrzeszczowi. Na emeryturę przeszedł w 1783 r. Jego starania o przyznanie mu przez Szkołę Główną w Krakowie doktoratu teologii bez egzaminu zostały odrzucone w 1787 r.⁵

Zwierzchnikiem szkoły kamienieckiej od 1781 r. został ks. Jan Wrzeszcz. Urodził się na Rusi Czerwonej 13 czerwca 1743 r. Do jezuitów wstąpił w Ostrogu w 1760 r. W zakonie studiował pedagogikę w Ostrogu oraz w l. 1763–1766 filozofię w kolegium w Jarosławiu. Uczył w kolegiach w Krzemieńcu, Ostrogu i Stanisławowie. Teologię ukończył w kolegium w Lublinie w 1773 r. W 1774 r. został prefektem w kolegium w Barze, gdzie pracował do chwili przekazania szkoły bazylianom. Funkcję rektora szkoły w Kamieńcu ks. J. Wrzeszcz sprawował do 1783 r., następnie w latach 1783–1787 był prorektorem tej szkoły. Jeszcze 9 marca 1786 r. zwrócił się z memoriałem do Komisji Edukacji Narodowej, po śmierci ks. Andrzeja Słabniewicza, rektora szkół wydziału wołyńskiego i podolskiego, o powierzenie mu tego stanowiska. „Dopraszać mi się więc najpokorniej godzi, ażebym w zdarzającym się teraz tym dla mnie stopniu rektora wydziałowego nie został pomieniony”. Komisja nie przychyliła się do prośby ks. J. Wrzeszcza. W latach 1787–1790, po mianowaniu, pełnił stanowisko rektora szkoły w Winnicy, na miejsce ks. Nikodema Mokrzyckiego⁶.

misji Edukacji Narodowej, Kraków 1973, s. 129, 416–420; *Protokoły posiedzeń Komisji Edukacji Narodowej 1773–1785*, oprac. M. Mitera-Dobrowolska, Wrocław-Gdańsk 1973, s. 27.

⁴ „Zabawy Przyjemne i Pożyteczne” – tygodnik wydawany w latach 1770–1777 w Warszawie przez Michała Grölla. Pierwsze polskie czasopismo literackie, mające istotny wpływ na ożywienie życia literackiego doby Oświecenia w Polsce.

⁵ J. Poplatek, dz. cyt., s. 131, 176; E. Rabowicz, *Iżycki Jakub (1736-po 1786)*, *PSB*, t. 10, s. 202; W. Wisłocki *Ks. Szczepana Hołowczyca raport wizyty generalnej*. „Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce”, t. 1, Kraków 1878, s. 51.

⁶ RGADA, f. 1603, op. 1, d. 106, k. 6. *Memoriały w roku 1786 i 1787*; Centralnyj Deržavnyj Istorycznyj Arhiv Ukrainy v Kieve [dalej: CDIAU], f. 710, op. 1, d. 83 a, *Księga kopii raportów*

Po 13 latach kierowania szkołą przez jezuitów, przyszła kolej na świeckich zwierzchników, wykształconych już w Uniwersytecie Krakowskim. Wprawdzie *Ustawy* zapewniały autonomię nauczycielom, przejawiającą się między innymi w obieralności władz szkolnych, wprowadzały jednak także szereg ograniczeń, do których należał obowiązek noszenia kleryckiego stroju, prowadzenia wspólnego stołu, pozostawania w stanie bezzennym czy wspólnego mieszkania. W świetle *Ustaw* z 1783 r. wyboru rektorów i prorektorów szkół miały dokonywać zgromadzenia wydziałowe co cztery lata podczas obrad wydziałowych. Jednak Komisja Edukacji Narodowej po wydaniu *Ustaw* zawiesiła na czas nieograniczony przepis dotyczący wyboru władz szkolnych. Rektorów i prorektorów Komisja powoływała według uznania na cztery lata, wydając im tzw. patenty. Dokonując zmian na niektórych stanowiskach rektorów i prorektorów, przydzielano patenty tylko kandydatom gwarantującym ich wykonanie⁷. Pierwszym świeckim zwierzchnikiem powołanym do kierowania szkołą przez Komisję był Jan Nepomucen Tylkowski, pochodzący ze szlachty herbu Nieczuja. Objął on funkcję prorektora szkoły w Kamieńcu Podolskim po ks. J. Wrzeszczu. Urodził się w 1755 r. w województwie krakowskim. Przyjęty był do Uniwersytetu Krakowskiego na kandydata do stanu nauczycielskiego 1 marca 1774 r. Stopień doktora filozofii otrzymał 11 lipca 1779 r. Zaczął pełnić obowiązki nauczycielskie 19 września 1780 r. w Poznaniu, gdzie był profesorem fizyki eksperymentalnej, algebry i mineralogii do 1783 r. W szkołach przygłównych krakowskich był nauczycielem matematyki – w 1784 r., a także fizyki – w 1785 r., i wreszcie prawa i nauki moralnej – w 1787 r. W latach 1788–1790 był prorektorem szkoły podwydziałowej w Kamieńcu Podolskim, wysłany tu przez Uniwersytet Krakowski. W 1790 r. wybrany został rektorem szkoły wydziałowej w Krzemieńcu, stosownie do *Ustaw Komisji Edukacji Narodowej*. Komisja zatwierdziła go na stanowisku rektora 13 kwietnia 1791 r. i funkcję tę sprawował do 12 sierpnia 1805 r. Ceniony był przez Szkołę Główną za talent pedagogiczny, powagę, roztropność i umiejętność oddziaływania na nauczycieli. Z dniem 12 sierpnia 1805 r. został powołany przez T. Czackiego na dyrektora Szkoły Kamienieckiej. Za pilne odbywanie obowiązków przez lat 30 otrzymał rangę asesora kolegijskiego 1 czerwca 1807 r. Pełnił obowiązki dyrektora szkół podolskich z rozkazu Imperatorskiego Uniwersytetu Wileńskiego od 3.10.1808. Uczył jeszcze w 1810 r.⁸

wizyt wydziałowych do Szkoły Głównej posyłanych 1783 r., k. 7, 25; J. Poplatek, dz. cyt., s. 113–114; *Raporty Szkoły Głównej Koronnej o generalnych wizytach szkół Komisji Edukacji Narodowej 1787–1793*, oprac. i wstęp K. Mrozowska, Wrocław–Łódź 1981, s. 68.

⁷ Zdaniem H. Kołłątaja „Póki nie będziemy mieli przelożonych oświeconych, zdolnych do rządzenia, łagodnych, sprawiedliwych, kochających swe powołanie i przekonanych o dobroci *Ustaw Komisji*, póty cała nasza budowa na nic się nie zda”. M. Belz, *Wybór władz w szkolnictwie średnim Komisji Edukacji Narodowej*, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, nr 165, „Prace Pedagogiczne”, t. 1, Wrocław 1972, s. 171.

⁸ CDIAU, f. 710, op. 1, d. 82 (1782), s. 42, 50; tamże d. 91, k. 19, *Zapis osób zgromadzenia przy szkołach krzemienieckich od roku 1781*; Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego, Wilniaus

Ustawy KEN po przedyskutowaniu i poprawieniu zostały podpisane 2 lutego 1790 r. Nauczyciele otrzymali większą swobodę urzędowania i życia osobistego, zlikwidowano obowiązek wspólnego stołu i ubioru kleryckiego. Zniesiony został także nadzorczy urząd prefekta. Liczba nauczycieli świeckich w szkołach akademickich w Koronie przekroczyła połowę zatrudnionych nauczycieli. O urząd rektora i prorektora mogli ubiegać się kandydaci, którzy odbyli osiem lat dobrowolnej służby nauczycielskiej, a więc dwa lata więcej w porównaniu do wymagań przewidzianych *Ustawami* z 1783 r.⁹

Ostatnim w czasach KEN zwierzchnikiem szkoły kamienieckiej, powołanym już w czasie obowiązywania nowych *Ustaw*, był Kacper Łuczewski, nauczyciel świecki, prorektor w latach 1790–1793. Wcześniej w latach 1776–1779 kształcił się w Kaliszu, gdzie był dyrektorem, co oznaczało, że jako uczeń klas starszych pomagał w nauce młodszym kolegom, powierzonym swojej opiece. Był następnie kandydatem stanu akademickiego w Szkole Głównej Koronnej. Po studiach został w latach 1783–1787 profesorem fizyki w Poznaniu, po czym w latach 1788–1790 sprawował funkcję prefekta w Krzemieńcu. Tutaj jego praca budziła uznanie Szkoły Głównej, chociaż nie była prowadzona w łatwych warunkach. W liście do Tadeusza Czackiego z listopada 1803 r. H. Kołłątaj polecał go na prefekta gimnazjum krzemienieckiego¹⁰.

Na początku funkcjonowania szkoły kamienieckiej skład grona nauczającego w roku szkolnym 1774/1775 był następujący:

ks. Ignacy Bartsch – prefekt,
ks. Ignacy Boduchowski – prof. filozofii,
ks. Adalberg Krzywicki – prof. klasy III,
ks. Michał Zborowski – prof. klasy II
Adam Tomkowicz – prof. klasy I,

W następnym roku szkolnym 1775/1776 miejsce ks. I. Boduchowskiego zajął ks. Antoni Gowarzewski, a miejsce ks. M. Zborowskiego zajął ks. Kajetan Kowacz, który był w zakonie w Ostrogu od 1771 r.¹¹

Universiteto bibliotekos. Rankraščiu skyrius [dalej: BUWil], zesp. F2, sygn. KC 128, *Opisy służbowe z r. 1809*, k. 196–197; K. Mrozowska, *Walka o nauczycieli świeckich w dobie Komisji Edukacji Narodowej na terenie Korony*, Wrocław 1956, s. 97; A. Szmyt, *Gimnazjum i Liceum Wołyńskie w Krzemieńcu w systemie oświaty Wileńskiego Okręgu Naukowego w latach 1805–1833*, Olsztyn 2009, s. 113.

⁹ M. Belz, *Wybór władz w szkolnictwie średnim*, s. 174, 176.

¹⁰ CDIAU, f. 710, op. 1, d. 83 b, *Księga obrad wydziałowych roku 1790*, k. 2-2v; *Raporty Szkoły Głównej Koronnej*, s. 18; K. Mrozowska *Walka o nauczycieli świeckich*, s. 210; *Listy z prowincji. Korespondencja wizytatorów generalnych, rektorów i nauczycieli ze Szkołą Główną Koronną 1779–1794*, zebra. K. Mrozowska, Warszawa 1998, s. 369, 414.

¹¹ Antoni Gowarzewski, ur. w 1741 r., według J. Poplatka (tegoż, dz. cyt., s. 130–131) uczył w Kamieńcu dopiero od 1777 r. Z dokumentacji finansowej szkoły kamienieckiej przechowywanej w Rosyjskim Państwowym Archiwum Akt Dawnych w Moskwie wynika jednak, że A. Gowarzewski otrzymał pensję półroczną za okres 1.10.1775–1.04.1776. Na tej samej liście

W początkowym okresie działalności Komisji Edukacji Narodowej chyba najtrudniejszą do rozwiązania kwestią były wypłaty pensji dla nauczycieli, nie uregulowano bowiem jeszcze spraw majątkowych po likwidacji zakonu jezuitów. Często nauczycielom wypłacane były pieniądze prywatnych osób, którym Komisja powierzała to zadanie. I tak środki na wypłatę pensji dla nauczycieli szkoły kamienieckiej wziął w listopadzie 1774 r. prefekt I. Bartsch od podkomorzego łatyckiego Józefa Lipińskiego oraz stolnika podolskiego Sebastiana Gawrońskiego, wizytatorów, którzy w tym czasie „swoją własnością kasę Komisji Edukacyjnej zastępowali”¹².

Dziesięć lat później, według stanu na 9 stycznia 1787 r., skład zgromadzenia akademickiego szkoły kamienieckiej był całkowicie inny w stosunku do roku 1774/1775. Szkoła jako jedna z większych w wydziale miała sześciu nauczycieli i kaznodzieję:

ks. Jan Wrzeszcz – rektor,
ks. Mikołaj Baranowicz – prof. wymowy,
ks. Kajetan Ciszewski, dr filozofii – nauczyciel matematyki,
ks. Antoni Himonowski, dr filozofii – nauczyciel kl. II,
ks. Andrzej Kobylński, dr filozofii – nauczyciel kl. I,
Maciej Kasprowicz – nauczyciel fizyki,
Tadeusz Schmidt – prof. prawa,
ks. Andrzej Bogdanowicz – kaznodzieja¹³.

Ze względu na brak metra, języka francuskiego uczył nauczyciel wymowy ze znaczną, jak zapisano w protokole wizyty rocznej, korzyścią dla uczniów. Ponieważ opóźniał się w tym roku przyjazd kapelana, mszę odprawiał ks. M. Baranowicz, natomiast spowiedź przyjmowana była w innych kościołach¹⁴. W składzie zgromadzenia pojawiło się dwóch nauczycieli świeckich – M. Kasprowicz i T. Schmidt. M. Kasprowicz uczęszczał do seminarium dla kandydatów przy Szkole Głównej Koronnej, po czym w latach 1783–1793 był profesorem fizyki w szkole kamienieckiej. W 1786 r. uzyskał patent na geometrę przysięgłego. Początkowo podejmował wiele starań o właściwy poziom nauczania fizyki. W tym celu skonstruował „maszynę elektryczną” i wykonywał doświadczenia fizyczne. W 1787 r. oceniony przez wizytującego: „do uczenia wcale niezdatny, w obyczajach nieroztropny, zuchwały”. Negatywną ocenę otrzymał również w 1788, 1791 i w 1792 r. od wizytatora Jana Krusińskiego, do tego

---

figuruje Kajetan Kowacz, chociaż fakt powierzenia mu obowiązków profesora klasy II w Kamieńcu Podolskim w 1775 r. nie był znany J. Popłatkowi (s. 272). RGADA, f. 1603, op. 1, d. 206, k. 79. *Rachunki Departamentu Ruskiego k-cia Czartoryskiego, Generała Ziem Podolskich z raty św. Jana 1774 do raty św. Jana 1776 r.*

¹² RGADA, f. 1603, op. 1, d. 206, k. 80. *Rachunki Departamentu Ruskiego x-cia Czartoryskiego, Generała ziem podolskich z raty św. Jana 1774 do raty św. Jana 1776 r.*

¹³ CDIAU, f. 710, op. 1, d. 83 a, k. 25. *Księga kopii raportów wizyt wydziałowych do Szkoły Głównej posyłanych 1783 r.*

¹⁴ Tamże.

stopnia krytyczną, że groziło mu usunięcie ze stanu akademickiego. Komisja Edukacji Narodowej zarzucała nauczycielowi, że zaniedbuje obowiązki szkolne kosztem wykonywania pracy geometry, która przynosiła znaczne dochody. W 1794 r. został rektorem szkoły podwydziałowej w Kamieńcu Podolskim i funkcję tę sprawował do 1800 r.¹⁵ Drugim świeckim nauczycielem był pochodzący z województwa trockiego T. Schmidt. Jako kandydat stanu akademickiego studiował w Krakowie w seminarium Popławskiego, dokąd przybył z Wilna. W latach 1785–1788 był profesorem prawa w Kamieńcu Podolskim. Zwolniony został ze stanu akademickiego, ponieważ oskarżano go o złe obyczaje i bezbożność¹⁶. Jeszcze podczas wizytacji w październiku 1783 r., kiedy w składzie zgromadzenia nie było T. Schmidta, a M. Kasprowicz dopiero rozpoczął pracę, rektor wydziału wołyńskiego Andrzej Ślabniewicz zanotował: „Nauczyciele dobrani, przykładni, w urzędach pilni”¹⁷. Jak widać, w przeciwieństwie do eks-jezuitów, młodzi, wykształceni już w czasach KEN nauczyciele świeccy być może byli dobrze merytorycznie przygotowani do wykładania w szkołach powierzonych im przedmiotów, natomiast sprawiali wiele problemów, wynikających z niewłaściwej postawy i nagannego trybu życia.

Według aktualnego stanu badań, ogółem na przestrzeni lat 1773–1793 w szkole kamienieckiej uczyło 40 osób. W tej liczbie 26 nauczycieli ukończyło studia zakonne, 13 Akademię Krakowską, 2 było wychowankami sześcioklasowej szkoły podwydziałowej w Kamieńcu Podolskim, na temat jednego nauczyciela nie znaleziono danych dotyczących wykształcenia.

Wychowankami szkoły kamienieckiej było dwóch nauczycieli: Bazyli Jarocki oraz Jan Stupnicki. Pierwszy z wymienionych, B. Jarocki, syn Jakuba, urodził się w 1774 r. w rodzinie szlacheckiej w powiecie kamienieckim. Był bardzo dobrym uczniem, za postępy w nauce przyznano mu srebrny medal. Wezwano go na zastępcę profesora matematyki w ostatnich miesiącach działania szkoły w 1793 r. Nauczycielem klasy I został od 12 czerwca 1794 r., wtedy też otrzymał patent od wizytatora generalnego. W formularzu osobowym z 1810 r. zapisano, że „Do przedłużenia służby zdatny i otrzymania rangi godny za pilność w uczeniu”¹⁸.

Drugi z nich, J. Stupnicki, pochodził ze szlachty powiatu uszyckiego guberni podolskiej. On również wyróżniał się postęпами w nauce, za co otrzymał złoty

¹⁵ K. Mrozowska, *Walka o nauczycieli świeckich...*, s. 343; *Sbornik materialov dlâ istorii prosvěšeniâ v Rossii: izvlečennyh iz Arhiva Ministerstva Narodnago Prosvěšeniâ*, t. 1: *Učebnyâ zavedeniâ v zapadnyh guberniâh : 1783–1803*, Ministerstvo Narodnago Prosvěšeniâ, S.-Peterburg 1893, kol. 180.

¹⁶ K. Mrozowska, *Walka o nauczycieli świeckich...*, s. 348; teŹe, *Listy z prowincji...*, s. 363–366, 370.

¹⁷ CDIAU, f. 710, op. 1, d. 83 a, k. 7, 25a, *Księga kopii raportów wizyt wydziałowych do Szkoły Głównej posyłanych 1783 r.*

¹⁸ CDIAU, f. 707, op. 314, d. 2 (1807), k. 8; tamŹe, d. 5 (1805), s. 194; *Sbornik materialov dlâ istorii prosvěšeniâ v Rossii*, kol. 180, 341–342.

medal z imieniem króla. Był profesorem fizyki w szkole kamienieckiej w latach 1793–1801. Oceniony pozytywnie przez władze szkolne w 1804¹⁹. Nie jest znane wykształcenie Adama Tomkowicza, który figuruje na wykazach osób pobierających wynagrodzenie za czas od 1 października 1774 r. do 1 kwietnia 1776 r. jako nauczyciel klasy pierwszej²⁰.

Aby lekcje szły sprawnie i zgodnie z oczekiwaniami KEN, nauczyciele zwrócili się z prośbą do wizytującego o wyposażenie szkoły w atlasy geograficzne służące do dawnej i nowej geografii, globusy, kątomierz, stolik mierniczy oraz o maszynę pneumatyczną, czyli pompę powietrzną. Prosimi też o wygodną stancję, zajęta obecnie przez emeryta. Brak podręczników w klasach wyższych profesorowie uzupełniali, dyktując uczniom „do pióra” ze swoich własnych książek materiał do opanowania. Szkoła nie miała także wzorów pisma kaligraficznego, co utrudniało prowadzenie ćwiczeń w kształtowaniu pisma, jednak „większa znajduje się liczba uczniów, co go dość pięknie formują”²¹. Te prośby i oczekiwania nauczycieli z jednej strony świadczyły o niedostatkach i trudnych warunkach pracy nauczycielskiej, z drugiej zaś są świadectwem ogromnych starań o prawidłową realizację *Ustaw* w zakresie nauczania i wychowania powierzonej sobie młodzieży.

2. Uczniowie

Uczniowie szkoły kamienieckiej wywodzili się spośród synów szlachty podolskiej. W pierwszym okresie działalności szkoły uczyli się tu także synowie miejscowego mieszczaństwa.

W celu zwiększenia dyscypliny wśród uczniów, którzy nie wracali w terminie po przerwach świątecznych do szkoły, w 1776 r. Komisja postanowiła rozesłać obwieszczenie do wszystkich szkół, zabraniające wyjeżdżania na święta (decyzję podjęto 10 kwietnia, zapewne chodziło o święta wielkanocne), ani pod żadnym innym pozorem opuszczać lekcje pod rygorem utracenia promocji do następnej klasy²². Był to długo niedający się opanować problem, albowiem w 1782 r. wizytujący szkołę Szczepan Hołowczyc zastał pod koniec lipca w szkole tylko $\frac{2}{3}$ uczniów, reszta przed czasem wyjechała na wakacje²³. Jedną z przyczyn absencji uczniów mogły być pojawiające się na przełomie lat osiem-

¹⁹ RGADA, f. 1603, op. 3, d. 1364, k. 56–58, 62; *Sbornik materialov dlâ istorii prosvěšeniâ v Rossii*, kol. 180, 341–342.

²⁰ RGADA, f. 1603, op. 1, d. 206, k. 79. *Rachunki Departamentu Ruskiego x-cia Czartoryskiego, Generała ziem podolskich z raty św. Jana 1774 do raty św. Jana 1776 r.*

²¹ CDIAU, f. 710, op. 1, d. 83 a, k. 7, 25a, *Księga kopii raportów wizyt wydziałowych do Szkoły Głównej posyłanych 1783 r.*

²² *Protokoły posiedzeń Komisji Edukacji Narodowej 1773–1785*, orac. M. Mitera-Dobrowolska, Wrocław – Gdańsk 1973, s. 65.

²³ W. Wisłocki, *Ks. Szczepana Hołowczyca raport*, s. 49. Zgodnie z *Projektem Ustaw* z 1781 r. dwumiesięczne wakacje miały zaczynać się 25 lipca, natomiast zgodnie z *Ustawami* z 1783 r. – 29 lipca.

dziesiątych i dziewięćdziesiątych informacje o przypadkach dżumy na granicy z Turcją i doniesienia o działaniach władz policyjnych mających na celu stosowanie rozwiązań przeciwepidemicznych²⁴.

Liczba uczniów w szkole kamienieckiej w przestrzeni lat 1774–1792 wynosiła od 100 do 380 osób. W poszczególnych latach liczby uczniów były następujące: w 1774 r. – 200 uczniów, w 1780 – 380, w 1781 – 300, 1782 – 200, 1783 – 300, 1784 – 210, 1785 – 190, 1786 – 200, 1787 – 100, 1788 – 250, 1789 – 250, 1790 – 300, 1791 – 300, 1792 – 250 uczniów²⁵.

Do 1783 r. istniał przy szkole konwikt utworzony jeszcze przez jezuitów²⁶. Konwikty jezuickie były elitarnymi, płatnymi zakładami, których celem była re-edukacja elit urodzenia zgodnie z celami zakonu. Między innymi profesorowie jezuickiego Collegium Nobilium w Warszawie głosili, że w ówczesnej sytuacji „nie bogactwo czy honory mogło zapewnić Polakom wiekopomną sławę, ale rozkwit nauk”²⁷. W 1774 r. było w konwikcie w Kamieńcu 6 konwiktów. Nauczycielem i regensem konwiktów w latach 1774–1777 był Piotr Malczewski, który uczył tam matematyki²⁸. Przed 1780 r. konwikt został przekształcony w konwikt funduszowy dla 12 ubogich synów szlacheckich i przeniesiony do gmachu kolegium. Organizowanie takich konwiktów, zapewniających bezpłatne utrzymanie i edukację dzieciom szlacheckim, miało m.in. na celu odciążanie młodzieży od pseudoszkółek, które konkurowały ze szkołami średnimi Komisji Edukacji Narodowej. Funkcjonowanie konwiktów, utrzymywanych z kasy Komisji, nadzorował prefekt szkoły. Konwiktowicze mieszkali w oddzielnych gospodach pod dozorem dyrektora. Na ogół dyrektor opiekował się uczniami umieszczonymi na jednej stacji. W 1787 r. szkoła kamieniecka miała kilkunastu dyrektorów wykształconych według wskazań Komisji, a zatem dość zdatnych do pracy z uczniami im powierzonymi²⁹. Zapewnienie odzieży oraz wyżywienia należało do rektora. W 1787 r. wizytujący szkołę zapisał: „Rektorowi daję to winne zaświadczenie i sprawiedliwe, że w urzędzie swoim jest jak najpilniejszym”³⁰.

²⁴ T. Srogosz, *Problemy sanitarno-zdrowotne w działalności administracji Rzeczypospolitej w okresie stanisławowskim*, Łódź 1993, s. 308–315.

²⁵ Dane te podaje za: T. Mizia, *Szkoły średnie Komisji Edukacji Narodowej na terenie Korony*, Warszawa 1975, s. 263.

²⁶ J. Poplatek, dz. cyt., s. 128.

²⁷ Za: K. Puchowski, *Jezuickie kolegia szlacheckie Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Studium z dziejów edukacji elit*, Gdańsk 2009, s. 394.

²⁸ Piotr Malczewski, ur. 29 kwietnia 1736 r., jezuita od 14 sierpnia 1753 r. Za: J. Poplatek, dz. cyt., s. 128, 433.

²⁹ Zadania dyrektorów określone zostały w rozdziale XX *Ustaw Komisji Edukacji Narodowej z 1783 roku*: „wprawiać młodź sobie poruczoną w dobre obyczaje, oświecać przez naukę, mieć o niej staranie co do zdrowia i innych potrzeb”. *Ustawy Komisji Edukacji Narodowej dla stanu akademickiego i na szkoły Rzeczypospolitej przepisane*, red. nauk. K. Bartnicka, Warszawa 2015, s. 136–141.

³⁰ CDIAU, f. 710, op. 1, d. 83 a, *Księga kopii raportów wizyt wydziałowych do Szkoły Głównej posyłanych 1783 r. k. 25, Wizyta roczna szkół kamienieckich 9 stycznia 1787 r.*

W latach 1786, 1787, 1788 uczniów funduszowych było w Kamieńcu dwunastu – utrzymywani byli na koszt Komisji, a roczny koszt wynosił 5000 zł³¹. Uczniowie warunki mieli dobre, wspólny stół, odzież, mieszkali w zdrowych stancjach. „Godna pochwały troskliwość rektora w oddaleniu wszelkiej zarazy od dziatwy przez zwiedzanie stancji studenckich i nakazane częste wentylowanie domów”³².

Warunki bytowe tych uczniów przekładały się na osiągnięte przez nich wyniki w nauce, jak spostrzegł bowiem wizytator, uczniowie konwiktowi wszędzie byli najlepsi. W 1786 r. do słabych zaliczył wizytator jedynie Aleksego Drzewieckiego – „dla słabości zdrowia” – i Macieja Balickiego – „dla małej pojętności”³³. W 1791 r. uczniów funduszowych było trzynastu. Jedna nadkompletowa osoba umieszczona była ze względu na ubóstwo oraz fakt, że Komisja pozytywnie zaopiniowała jej starania o umieszczenie w konwikcie, tyle że dość długo nie zwalniało się miejsce. W kasie uczniów funduszowych było tego roku przychodu 5115 zł 28 gr, wydatki do 6 lipca 1791 r. 4893 zł 27 ½ gr, pozostał remanent 221 zł 22 ½ gr³⁴.

Uczniowie szkół średnich otrzymywali w latach 1786–1792 medale za wyniki nauczania, przyznawane przez wizytatorów lub rektorów szkół³⁵. W 1787 r. roku medale za naukę otrzymali: Michał Pałowski z klasy VI – złoty, Antoni Rożałowski z klasy V i Marcin Glinka z klasy IV – srebrne³⁶. W roku następnym dwa srebrne medale przewidziane dla uczniów tej szkoły nie zostały przyznane³⁷. W 1790 r. medale otrzymali: Jan Słupnicki – z kl. VI – złoty, Łukasz Strzałkowski z kl. V i Wiktor Bieńkiewicz z kl. IV – srebrne³⁸.

Zalecono w 1787 r., aby zgromadzenie wybrało jedną osobę do zbierania od uczniów składek na opalanie pieców szkolnych i utrzymanie kalefaktora, czyli stróża szkolnego. Nauczyciel taki na koniec roku rozliczałby się z wydatków na te cele³⁹.

Jeszcze w 1789 r. nie była uregulowana kwestia dotycząca poboru do wojska uczniów szkół średnich. Prorektor szkoły kamienieckiej Nepomucen Tylkowski donosił 4 czerwca 1789 r. o bezprawnych działaniach garnizonu kamienieckiego, polegających na przymuszaniu uczniów tej szkoły do wojska. Jeden

³¹ *Ustawodawstwo szkolne za czasów Komisji Edukacji Narodowej. Rozporządzenia, ustawy pedagogiczne i organizacyjne (1773–1793)*, zebrał J. Lewicki, Kraków 1925 s. 207.

³² *Raporty Szkoły Głównej Koronnej o generalnych wizytach*, s. 32, 103.

³³ *Raporty generalnych wizytatorów z r. 1786*, z. 29, opr. T. Wierzbowski, Warszawa 1914, s. 64.

³⁴ *Raporty Szkoły Głównej Koronnej o generalnych wizytach*, s. 172.

³⁵ Nie wszystkie szkoły otrzymywały medale dla uczniów. Za niestosowanie się do przepisów Komisji Edukacji Narodowej nie otrzymały medali szkoły kielecka i węgrowska. *Ustawodawstwo szkolne za czasów Komisji Edukacji Narodowej*, s. XXXI–XXXII.

³⁶ *Raporty Szkoły Głównej Koronnej o generalnych wizytach*, s. 28.

³⁷ Tamże, s. 83.

³⁸ Tamże, s. 154.

³⁹ Tamże, s. 38.

z uczniów kl. V, Teodor Jurkiewicz, został uprowadzony z własnej stacji i wbrew woli zmuszony do przyjęcia munduru. Prorektor interweniował w tej sprawie u zwierzchności wojskowej, jednak jak twierdził, podstępem namówiono ucznia, aby sam oświadczył swoją wolę wstąpienia do wojska, wydał mu więc dokument o zakończeniu edukacji. Następny taki przypadek polegał na porwaniu ucznia klasy IV, niejakiego Bartoszewskiego, szlachcica – „nawet sukno na nim poszarpano”. Po interwencji u zwierzchności wojskowej w sprawie zniewagi honoru studenckiego, uczeń został uwolniony⁴⁰. Te powtarzające się uprowadzenia uczniów, m.in. przez żołnierzy Michała Lubomirskiego na terenie również Krzemieńca i Łucka⁴¹, spowodowały wystąpienie 28 czerwca 1789 r. z petycją wszystkich nauczycieli szkoły krzemienieckiej do Komisji Wojskowej Obojga Narodów w Warszawie⁴². Komisja w piśmie z 27 lipca 1789 r. podpisanym przez Michała Ogińskiego obiecała wydać zalecenie do komend, aby nie brały do służby wojskowej żadnych uczniów bez zaświadczenia od zwierzchności szkolnej, że „wychodzą ze szkół”⁴³.

Przykładem takiego zaświadczenia może być poniższy tekst. Jest to świadectwo wystawione na prośbę ucznia, Jana Koprowskiego, i podpisane przez nauczyciela fizyki w szkole kamienieckiej, Macieja Kasprowicza.

Стемпель: 1 Gr.Sr.) Ian Aloyzy Wrzeszcz Kanonik Katedralny Kamieniecki Rektor Szkół Kamienieckich Podolskich. Wiadomo czyniemy, komu te wiedzieć należy, że JPan Jan Koprowski był w szkołach naszych lat 8, doszedł do Klasy VI, postąpił w Naukach wymowy *nadmiernie*, Matematyki *miernie*, Fizyki *nadmiernie*, Prawa *nadmiernie*. Okazał dowcip y Pojetność *nadmierną*, Pilność *takaż*, Obyczajność *dobrą*, Stosowność do Praw y rozrządzeń *należyta*. Daliśmy niniejsze zaświadczenie dnia 4 miesiąca września roku 1784 w Domu Nauczycielskim w Kamieńcu przy wyciśnieniu Szkół tychże pieczęci. *M. Ma. Kasprowicz Praef. Fizyki mp.* (Печать саджею з королівською короною: Pieczęć szkół Kamienieckich)⁴⁴.

Kształcenie młodzieży w szkole kamienieckiej w czasach Komisji Edukacji Narodowej mimo wielu trudności spotykało się z aprobatą miejscowego społeczeństwa.

⁴⁰ RGADA, f. 1603, op. 1, j. chr. 108, k. 17–18. *Memoriały w roku 1789 podane*.

⁴¹ W Łucku uprowadzono dyrektora Andrzeja Glickiego. Interweniujący w tej sprawie prorektor E. Popiel Broszniowski otrzymał odpowiedź, że ponieważ A. Glicki jest popowiczem, „a popowicze edukacji ani brać, ani dawać nie powinni”, więc go nie uwolnią. A. Glicki został uwolniony na skutek zalecenia Komisji Wojskowej Obojga Narodów z 14 września 1789 r. Tamże, k. 31, 40.

⁴² Pismo podpisali własnoręcznie: Benedykt Krzesz, Gaspar Łuczewski – prefekt, Karol Mirowski – prof. matematyki, Józefat Wysiekierski – prof. wymowy, Franciszek Mysłowski – prof. kl. pierwszej, Antoni Jarkowski – prof. prawa, Maciej Oćwiejowski – prof. fizyki. Tamże, k. 19.

⁴³ Tamże, k. 25.

⁴⁴ Zachowano oryginalną pisownię. Kursywą wyróżniono słowa wpisane ręką M. Kasprowicza. *Materiáli do istorii galic'ko-rus'kogo škil'nictva XVIII i XIX vv.*, zbírki II. Svencickogo [et al.]; vid. pod red. Stefana Tomašivs'kogo, Nauk. Tov. im. V. Ševčenko, Lviv 1909, s. 3.

Po kilku latach zaledwie, kiedy szkoła podporządkowana była już rosyjskim władzom oświatowym, Tadeusz Czacki podczas wizyty w Kamieńcu Podolskim pisał, że porównanie zaangażowania w naukę szkolną młodzieży w czasach Komisji Edukacji Narodowej, konkretnie w 1792 r., z podobnym zjawiskiem w 1803 r. wypada na niekorzyść czasów późniejszych⁴⁵. Uczniowie wyższych klas bardzo rzadko bywali na lekcjach, a i obyczaje ich były naganne.

W pierwszej klasie prawidła religii przez uczniów nie były dobrze opowiadane, nauka moralna uczona była na pamięć, równie inne umiejętności dość pozornie tylko zajęły umysły uczniów. Zgoła gnuśność, stłumione władze duszy są cechą ogólną tej młodzieży⁴⁶.

Z pewnością przemawiała przez T. Czackiego tęsknota za szkołą z epoki Komisji i ogromne zaniepokojenie stanem szkoły. Wydaje się bowiem, że przytoczone słowa są odzwierciedleniem sytuacji, jaka panowała w szkołach na tym terenie po II i III rozbiórce. Zostały one pozbawione nadzoru ze strony Uniwersytetu Krakowskiego, a także na pewien czas ze strony Uniwersytetu Wileńskiego (szkołę kamieniecką podporządkowano po rozbiorach Wileńskiemu Okręgowi Naukowemu), a zatwierdzone w styczniu 1803 r. *Tymczasowe przepisy szkolne*, wzorowane na rozwiązaniach przyjętych przez Komisję Edukacji Narodowej, zaczęto dopiero wprowadzać w życie.

Bibliografia

- Belz M., *Wybór władz w szkolnictwie średnim Komisji Edukacji Narodowej*, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, nr 165, „Prace Pedagogiczne” t. 1, Wrocław 1972.
- Chrzanowski I., *Historia literatury niepodległej Polski (965–1795)*, wyd. 13, Warszawa 1983.
- Centralnyj Derżavnyj Istoryčnyj Arhiv Ukrainy v Kieve, f. 710, op. 1, d. 82 (1782); d. 91, *Zapis osób zgromadzenia przy szkołach krzemienieckich od roku 1781*; d. 83 a, *Księga kopii raportów wizyt wydziałowych do Szkoły Głównej posyłanych 1783 r.*, d. 83 b, *Księga obrad wydziałowych roku 1790. Listy z prowincji. Korespondencja wizytatorów generalnych, rektorów i nauczycieli ze Szkołą Główną Koronną 1779–1794*, zebra. K. Mrozowska, Warszawa 1998.
- Materiâli do istorii galic'ko-rus'kogo škil'nictva XVIII i XIX vv.*, zbirki II. Sventčickogo [et al.]; vid. pod red. Stefana Tomašivs'kogo, Nauk. Tov. im. V. Ševčenka, Lviv 1909.

⁴⁵ Przy tworzeniu Wileńskiego Okręgu Naukowego w roku 1803 powierzono funkcję wizytatora tego wydziału Tadeuszowi Czackiemu (1765–1813).

⁴⁶ BUWil, zesp. F2, sygn. K.C. 526, *Wizyta szkół guberni wołyńskiej, podolskiej i kijowskiej 1804*, s. 2.

- Mizia T., *Szkoły średnie Komisji Edukacji Narodowej na terenie Korony*, Warszawa 1975.
- Mrozowska K., *Walka o nauczycieli świeckich w dobie Komisji Edukacji Narodowej na terenie Korony*, Wrocław 1956.
- Pohoska H., *Wizytatorowie generalni Komisji Edukacji Narodowej. Monografia z dziejów administracji szkolnej Komisji Edukacji Narodowej*, Lublin 1957.
- Poplatek J., *Komisja Edukacji Narodowej. Udział byłych jezuitów w pracach Komisji Edukacji Narodowej*, Kraków 1973.
- Protokoły posiedzeń Komisji Edukacji Narodowej 1773–1785*, oprac. M. Mitera-Dobrowolska, Wrocław-Gdańsk 1973.
- Puchowski K., *Jezuickie kolegia szlacheckie Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Studium z dziejów edukacji elit*, Gdańsk 2009.
- Rabowicz E., *Iżycki Jakub (1736 – po 1786)*, PSB, t. 10.
- Raporty generalnych wizytatorów z r. 1786*, z. 29, opr. T. Wierzbowski, Warszawa 1914.
- Raporty Szkoły Głównej Koronnej o generalnych wizytach szkół Komisji Edukacji Narodowej 1787–1793*, wybr. K. Mrozowska, Wrocław – Łódź 1981.
- Rossijskij Gosudarstvennyj Istoričeskij Arhiv v Moskve, f. 1603, op. 1, j. chr. 83, *Listy od różnych osób do prezydującego Komisji Edukacji Narodowej roku 1774 pisane*; d. 106, *Memoriały w roku 1786 i 1787*; d. 206, *Rachunki Departamentu Ruskiego k-cia Czartoryskiego, Generała Ziem Podolskich z raty św. Jana 1774 do raty św. Jana 1776 r.*
- Sbornik materialov dlâ istorii prosvěšeniâ v Rossii : izvlečennyh iz Arhiva Ministerstva Narodnago Prosvěšeniâ*, t. 1: *Učebnyâ zavedeniâ v zapadnyh guberniâh: 1783–1803*, Ministerstvo Narodnago Prosvěšeniâ, S.-Peterburg 1893.
- Srogosz T., *Problemy sanitarno-zdrowotne w działalności administracji Rzeczypospolitej w okresie stanisławowskim*, Łódź 1993.
- Szmyt A., *Gimnazjum i Liceum Wołyńskie w Krzemieńcu w systemie oświaty Wileńskiego Okręgu Naukowego w latach 1805–1833*, Olsztyn 2009.
- Ustawodawstwo szkolne za czasów Komisji Edukacji Narodowej. Rozporządzenia, ustawy pedagogiczne i organizacyjne (1773–1793)*, zebrał J. Lewicki, Kraków 1925.
- Ustawy Komisji Edukacji Narodowej dla stanu akademickiego i na szkoły Rzeczypospolitej przepisane*, red. nauk. K. Bartnicka, Warszawa 2015.
- Vilniaus Universiteto bibliotekos. Rankraščių skyrius, zesp. F2, sygn. KC 128, *Opisy służbowe z r. 1809*, sygn. K.C. 526, *Wizyta szkół guberni wołyńskiej, podolskiej i kijowskiej 1804*.
- Wisłocki W., *Ks. Szczepana Hołowczyca raport wizyty generalnej. „Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce”*, t. 1, Kraków 1878.

Teachers and students of the reformed school in Kamieniec Podolski in the days of the Commission of National Education

Summary

Established on October 14, 1773, the Commission of National Education had the task of reforming radically the education of the young generation. School was to promote the ideas of education and progress, and teachers were to play significant role in this endeavor. Initially, these educators would originate from such religious orders as the Jesuits, Piarists and others, however, over time the lay teachers' role was gradually increasing. The article captures changes in the composition of the academic assembly in the school in Kamieniec and discusses the most pressing educational issues this institution was facing in educating teenagers.

Over the years 1774–1793, the school in Kamieniec Podolski was run by five successive superiors entrusted with the duties of prefects, and since 1781 of Vice-Rectors.

According to the current state of research, between 1773 and 1793 a total of 40 people were teaching in the aforementioned facility. The teaching staff consisted of 26 graduates of various religious studies, 13 of the Cracow Academy and 2 former pupils of the reformed six-year school in Kamieniec Podolski. Students in Kamieniec originated from the Podolia nobility. Initially, the school would also accept sons of the local bourgeoisie. It is estimated that between 1774–1793 there were 100 up to 380 students coming from this demographic.

Keywords: secondary schools, the Commission of National Education, Kamieniec Podolski.